

Francesco Alberoni

Förälskelse och kärlek

Översättning av
Barbro Andersson

Vad är förälskelse? *Det är begynnelsestadiet i en kollektiv rörelse bestående av två personer.* Denna definition skulle kunna stå som konklusion till en lång analys av fakta och tolkningar. Jag har föredragit att placera den i början, så att den kan tjäna som vägvisare under denna korta resa genom ett område som vi alla genom personlig erfarenhet känner väl till, men som ändå är så gåtfullt och svårbegripligt.

Denna definition uppställer samtidigt problemet förälskelse på ett nytt sätt, enligt ett synsätt som skiljer sig från det vi är vana vid från psykologin, sociologin och även konsten.

Förälskelse är inget vardagligt fenomen, en sublimering av sexualiteten eller en fantasins nyck. Men det är heller inte *sui generis* något ofattbart, gudomligt eller diaboliskt. Det är ett fenomen som kan hänföras till en redan känd kategori av fenomen, nämligen de kollektiva rörelserna. Bland dessa har förälskelsen dock sin helt egen särart, dvs den kan inte förväxlas med andra typer av kollektiva rörelser som till exempel reformationen, studentrörelsen, kvinnorrörelsen, David Lazzaretti¹ rörelse eller Khomeinis islamiska

¹ David Lazzaretti (1834-1879) startade en religiös rörelse som fick viss anslutning. Rörelsen slogs ner av gendarmer då Lazzaretti förklarade sig vara Kristi inkarnation. (Utg. anm.)

Lindskog & Ullén Förlag
www.lindskogforlag.se
Stockholm 2014

Originalalets titel: *Innamoramento e amore*
© Francesco Alberoni
All rights reserved handled by
Agenzia Letteraria Internazionale, Milan, Italy
Published in Italy by Garzanti Editore S.p.A.
© Översättning: Barbro Andersson
Omslag: Elin Mejergren
Grafisk form: Lennart Lindskog

Första upplagan, första tryckningen
Tryckt i Riga 2014

ISBN 978-91-85311-49-1

revolution.² En sådan förväxling är över huvud taget inte möjlig. Förälskelsen tillhör visserligen samma kategori som dessa, men är en alldeles speciell typ av kollektiv rörelse.

Mellan historiens stora kollektiva rörelser och förälskelse råder ett mycket nära släktskap, ty de krafter som frigörs och verkar är av samma slag, många upplevelser av solidaritet, livsglädje och förnyelse är analoga. Den fundamentala skillnaden ligger i att de stora kollektiva rörelserna består av ett mycket stort antal personer och att fler kan ansluta sig, medan förälskelsen däremot, fastän den är en kollektiv rörelse, endast kan omfatta två personer. Och vilka universella värden den än må lösgöra, är dess räckvidd begränsad av att den är fulltalig med endast två personer. Detta är orsaken till dess särart, dess egenart, och det är detta som ger den vissa alldeles speciella drag.

Många sociologer har redan ägnat sig åt att studera de kollektiva rörelserna och beskrivit den speciella typ av upplevelse som dessa framkallar. Emile Durkheim till exempel, som om den "kollektiva berusningen" skriver: "Den människa som grips av den har en känsla av att vara dominerad av krafter som inte är hennes egna, som drar iväg med henne, som hon inte kan behärska ... hon känner sig förflyttad till en annan värld än den där hennes privata liv utspelar sig. En värld där livet inte bara är intensivt, utan också

2 Om det allmänna teoretiska problemet, se Francesco Alberoni, *Movimento e istituzione* (Rörelse och institution). Bologna, Il Mulino, 1977.

kvalitativt annorlunda ... hon mister intresset för sig själv, glömmer sig själv, ägnar sig helt och hållet åt de gemensamma målen ... (Dessa krafter) känner behov av att utvidga sig helt fritt, utan gräns ... I sådana ögonblick levs detta högre liv med sådan intensitet och så stark koncentration att det nästan helt upp-tar människornas sinnen, från vilka det så gott som fullständigt förjagar alla egoistiska och vardagliga bekymmer."³

När Durkheim skrev dessa ord tänkte han inte det minsta på förälskelse. Vad han hade i tankarna var den franska revolutionen och andra stora revolutionära händelser. Men den upplevelse han beskriver är i själva verket långt vanligare. Man finner det i stora historiska processer som den franska revolutionen, kristendomens eller islams utveckling, men också i andra rörelser av mindre omfattning. Alla kollektiva rörelser har dessa kännetecken i sitt initialskede, i det som vi i fortsättningen kommer att kalla begynnelsestadiet. Det märkliga är att Durkheims ord också kan användas för att beskriva förälskelse.

Ett annat exempel finner vi hos Max Weber⁴ i hans studie av de fenomen där kreativitet, entusiasm och tro får fullt utlopp. Weber har emellertid betraktat dem som en form av makt, som något som är beroende av en karismatisk ledares framträdande. Den

3 E. Durkheim, "Jugements de valeur et jugements de réalité", i *Sociologie et philosophie*. Paris, Félix Alcan, 1924 (nyutg. 1951).

4 Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft – Grundriß der verstehenden Soziologie*. Tübingen, Mohr, 1922 (nyutg. 1956). (Utg. anm.)

karismatiska ledaren framträder genom att bryta med traditionen, han drar med sina följeslagare ut på ett heroiskt äventyr och framkallar hos dem som följer honom en upplevelse av inre pånyttfödelse, en religiös omvändelse.

Under en karismatisk ledare lämnar de ekonomiska bekymren plats åt trons och idealens fria utveckling, åt ett liv av entusiasm och lidelse. Alla dessa tillskriver Weber ledaren, ledarens egenskaper. Han begår med andra ord samma misstag som vi alla begår när vi är förälskade: att ge den älskades egenskaper äran för det extraordinära tillstånd vi befinner oss i. Den vi älskar är emellertid inte annorlunda än andra, liksom vi själva heller inte är det. Det är typen av förhållande som etablerats mellan oss och den vi älskar, det är det extraordinära tillstånd vi befinner oss i som gör den älskade annorlunda och ovanlig, och djupare sett det som gör oss båda två annorlunda och ovanliga.

Detta är alltså vår utgångspunkt. I historien, i samhällslivet träffar man på vissa speciella fenomen – de kollektiva rörelserna – där de mänskliga relationerna förändras fundamentalt, radikalt, och där livets och upplevelsens kvalité transfigureras.⁵ Vi finner dem när nya religioner uppstår – islam, kristendomen, reformationen – men också när sekter, irrläror, fackförenings- och studentrörelser blir till. Dit hör också de rörelser som skapar ett nytt kollektivt ”vi” bestående av endast två personer, som vid förälskelse.

⁵ *transfigureras*: omskapa, förvandla. Jfr. *transfiguration*: förvandling, spec. om Kristi förklaring på berget. (Utg. anm.)

I en existerande samhällsstruktur skiljer rörelsen det som var enat och enar det som var åtskilt och bildar ett nytt kollektivt subjekt, ett ”vi” som i förälskelsens fall utgörs av paret älskande/älskad. De krafter som är i verksamhet har i båda fallen samma våldsamma styrka och samma beslutsamhet.

Hittills har sociologer, psykologer och filosofer känt en viss motvilja eller skam att medge att det finns vissa gemensamma drag, ja till och med identiska likheter mellan de stora historiska processerna som islam, franska och ryska revolutionen och banala privata fenomen som förälskelse. Ett slags högmod, antagligen. De har velat syssla med viktiga och betydelsefulla ting i samhället. Och en förälskelse mellan ett par småborgare eller två ungdomar, en glödande kärleksaffär mellan en ung lärarinna och en trädgårdsmästare, mellan en medelålders man och hans sekreterare föreföll dem vara något så futtigt, så banalt, så betydelselöst att det inte föll dem in att de verkamma krafterna kunde vara desamma som i de stora kollektiva rörelserna.

Det gick som inom den gamla biologin. Högst upp hade vi människan, skapelsens herre, skapad till Guds avbild, därefter de högre djuren, den vackra hästen, lejonet, och sedan, allra längst ner, maskarna, myrorna, molluskerna. Men idag vet vi att cellens struktur är densamma hos alla djur, det är samma protein som bygger upp den, samma DNA, nervcellernas synaps är densamma. Visst är människan och de högre djuren annorlunda; vi har ingen som helst

svårighet att skilja på en häst och en mask. Men skillnaden beror på att de biologiska, biokemiska och genetiska basmekanismerna hos de högre djuren är integrerade i långt mer komplicerade system.

För att förstå detta måste man studera båda sorterna, de gemensamma mekanismerna såväl som dem som avviker från varandra. Förälskelsen är den enklaste formen av kollektiv rörelse; den kan inte förväxlas med franska revolutionen och de första protestanternas entusiasm. Det är dock inte så att en revolution består av summan av en mängd förälskelser, lika lite som en häst består av summan av en mängd maskar eller att den är en enda jättestor mask. Det är helt olika varelser, men de är från samma djurrike och grundade på samma basprocesser.

Den föreslagna definitionen – förälskelsen som begynnelsestadiet i en kollektiv rörelse på två – har givit oss ett teoretiskt fack (en kategori) där vi kan placera det gåtfulla fenomenet förälskelse: de kollektiva rörelsernas område.

Men upptäckten att förälskelse är en kollektiv rörelse ger oss samtidigt ett fantastiskt redskap som hjälp att analysera rörelserna. Kollektiva rörelser uppstår faktiskt då och då. Men det kan mycket väl hända att en människa under sin livstid aldrig blir inblandad i någon eller kanske blir det bara en enda gång. När det dessutom rör sig om tusentals eller miljontals människor med alla möjliga ekonomiska eller klassrelaterade intressen och med alla tänkbara ideolo-

giska värderingar, blir det oerhört svårt att studera de elementära mekanismerna.

Förälskelse är däremot något vi alla upplevt, och vem som helst är ett bra vittne till det han upplevt; man kan berätta, man kan yttra sig. Studiet av förälskelsen blir på så vis nyckeln som öppnar dörren till långt mer komplexa fenomen som är oerhört mycket svårare att förstå utifrån en enskild människas erfarenheter.

Allt detta har dock inget intresse för vårt ämne. Det är sociologernas, filosofernas och historiernas gebit. Vi skall här endast ägna oss åt den speciella typ av kollektivt fenomen som förälskelsen utgör. För att göra det måste vi ta erfarenheten till hjälp och genast försöka identifiera åtminstone ett av förälskelsens särdrag, vilket innebär att vi också måste frångå det gängse sättet att tänka som inte ger förälskelsen en ställning som skiljer den från vardagslivet och sexualiteten. För att bryta detta sätt att tänka, som döljer problemet, skall vi därför utgå just från sexualiteten, men då upptäcka att vi även där måste skilja mellan det ordinära och det extraordinära. Förälskelsen – liksom alla kollektiva rörelser – hör hemma i det extraordinära.

Det är en mycket vanlig uppfattning att skillnaden mellan människans och djurens sexualitet består i att djurens är cyklisk, att den bryter ut med våldsam kraft under brunstperioden och sedan försvinner. Hos människan sägs det sexuella begäret däremot vara något konstant, ständigt närvarande, och att det inte framträder särskilt intensivt beror på att det är undertryckt. Sexualiteten hänförs alltså till samma kategori som andra ”behov”, som sömn eller hunger, något som alltid förefinns i nästan konstant grad dag ut och dag in.

Detta är en uppfattning som spridits med psykoanalysens popularisering. Det var faktiskt Freud som när han sökte efter den ursprungliga livsenergin till en början ansåg sig ha funnit denna i sexualiteten. Eftersom vi nu lever, måste ju denna livsenergi hela tiden finnas där. På detta antagande baseras alla avhandlingar om den sexuella misären som ett resultat av repression och dominans, som via Reichs och Marcuses dunkla reflexioner kommit att prägla kommentarerna till mängder av gallupundersökningar.⁶

Vad är det nämligen man ständigt upptäcker i dessa undersökningar? Att män och kvinnor har ett begränsat antal samlag i veckan, ganska kortvariga

⁶ Giampaolo Fabris och Rowena Davies, *Il mito del sesso* (Myten om könet). Milano, Mondadori, 1978, ss. 367.

och nästan alltid med samma partner. Att sexualdriften alltså är konstant, sporadisk och föga intensiv; mer eller mindre som vårt behov av mat och dryck. Kvar finns emellertid känslan av att det inte borde vara så och att det skulle kunna vara helt annorlunda. Varifrån kommer denna övertygelse?

Jag tror svaret är att alla män och kvinnor har haft perioder i sitt liv då de sexuella upplevelserna var täta, intensiva, extraordinära och stimulerande och att de skulle önska att det alltid var så. Dessa exceptionella perioder tas som måttstock för det vardagliga, ordinarie sexuallivet, det som mäts i gallupundersökningar, det som nästan blivit en vana hos oss.

Om vi noga betänker att vi alla upplevt korta perioder av extraordinär sexuell aktivitet och långa ordinära perioder, måste vi dra den slutsatsen att sexualdriften inte heller hos människan är något konstant, som hunger och törst. Den är snarare något som alltid, liksom de andra ”behoven”, finns i sin *ordinära form*, men som antar en helt annan *extraordinär form* och intensitet under vissa perioder, nämligen då man är kär.

Hos människan kan man när det gäller sexualdriften inte tala om en biologisk cykel, utan hos människan, liksom hos djuren, är sexualdriften diskontinuerlig och framträder i hela sin härlighet endast under de perioder då man är kär. Under dessa perioder är sexualdriften outtömlig och ändå blir den fullständigt tillfredsställd. Då lever vi dag efter dag utan avbrott i

den älskades famn och bryr oss inte om att hålla räkning på samlagen och dessas längd, och dessutom har varje blick, varje beröring, varje tanke på den älskade en erotisk intensitet som är hundra, ja tusen gånger starkare än under ett ordinarie samlag.

Under dessa perioder utvidgar sig våra sinnesorgan och allting upplevs mer intensivt. Vi känner dofter som vi inte känt tidigare, vi ser färger och ljus som vi normalt inte uppfattar. Men även vårt intellektuella liv utvidgas, för vi uppfattar sammanhang som tidigare var oklara för oss. En gest, en blick, en rörelse hos den älskade gör djupt intryck på oss, berättar för oss om den älskade, om hans eller hennes förflutna, om hur han eller hon var som barn, vi förstår hans känslor, vi förstår våra egna. Både hos andra och hos oss själva uppfattar vi omedelbart vad som är uppriktigt och vad som inte är det därför att vi har blivit uppriktiga. Och ändå kan vi skapa ett universum av fantasier där vi aldrig tröttnar på att återfinna vår älskade. Denna överväldigande sexualitet, önskan att ta emot och ge njutning, omfattar allt som tillhör den älskade och vi älskar allt hos honom, till och med det inre av hans kropp, hans lever, hans lungor.

Könsakten blir därmed en önskan att få vara i den älskades kropp, att leva där och levas av honom i en sammansmältning som är kroppslig, men som samtidigt också innebär ömhet för den älskades svagheter, hans naivitet, hans fel, hans brister. Vi lyckas till och med älska ett sår, eftersom det transfigureras av denna ömhet.

Allt detta riktar sig emellertid mot en enda person och endast mot denna. Det är i grund och botten oväsentligt vem det är, vad som betyder något är att det med förälskelsen uppstår en väldig kraft som driver oss mot sammansmältning och gör var och en av oss oersättlig och enastående för den andre. Den andre, den älskade, blir den som ingen annan kan ersätta, den absolut ende. Och detta sker även mot vår vilja och trots att vi länge fortsätter att tro att vi kan klara oss utan honom och finna samma lycka tillsammans med en annan person.

Men så förhåller det sig inte. Det räcker med att vara åtskilda en kort tid för att vi skall få bekräftelse på att den älskade har något alldeles särskilt, något som vi alltid saknat och som vi upptäckt genom honom och som vi utan honom aldrig mer kan finna. Ofta kan vi också peka på en viss detalj: händerna, munnens form, sättet att gå, rösten eller något annat som kännetecknar, symboliserar det som är annorlunda och unikt hos honom. Detta är ”tecknet”, ”karisman”. Eros, den extraordinära sexualiteten är monogam.

Fakta visar oss alltså att vår sexualitet yppar sig både i en ordinarie, vardaglig form och i en extraordinär, diskontinuerlig variant. Och detta sker i särskilda ögonblick, de ögonblick då vi upplever förälskelse och passionerad, totalt uppslukande kärlek. Den *ordinarie sexualiteten*, den som kan jämföras med hunger och törst, ledsagar oss när vårt liv förflyter regelbundet som klockans lineära tid. Den *extraordinära*

sexualiteten uppträder däremot i stunder då den skapande livskraften söker nya och annorlunda vägar. Då blir sexualdriften det medel livet tillgriper för att utforska det möjligas gränser, fantasins och naturens horisonter: begynnelsestadiet.

Denna form av sexualitet är oupplösligt förbunden med intelligens och fantasi, entusiasm och lidelse. Men dess natur är att omstörta, förändra, bryta tidigare band. Eros är en revolutionär kraft fastän den är begränsad till två personer. Nu är det dock inte många revolutioner man får uppleva här i livet. Därför kan den extraordinära sexualiteten inte frammanas efter behag. Den markerar omvälvningarna eller försöken till omvälvning i våra liv, och därför är den farlig. Vi strävar ständigt efter den, vi längtar efter den ständigt och ändå fruktar vi den. För att försvara oss mot den använder vi samma ord för eros som för den vardagliga sexualiteten, det vill säga den sexuella hungern och törsten, den man gör gallupundersökningar av för att ständigt upptäcka samma saker. Saker som vi redan kände till, men som lugnar oss därför att de talar om för oss att även andra lever i samma ”sexuella misär”, det vill säga samma vardagsliv som vi.

Men dessa undersökningar tjänar också till att bedra oss. Och de gör det genom att påpeka för oss att vi kan öka vår lycka genom att till exempel ha tio samlag i stället för fyra, gärna långvarigare och eventuellt – vilket anses särskilt stimulerande – med flera olika partner. Detta är bedrägeri, ty att ha samlag med en och samma person eller med nittioåtta olika personer

förändrar ingenting så länge det gäller den ordinära sexualiteten. Och den som har försökt vet detta, för i allmänhet har han försökt just när han ville ersätta den absolut enda person som hade kunnat ge honom en känsla av fullkomlighet och frid under de tidsintervall som subjektivt sett är ögonblick av evighet.

Vi är så vana vid att mäta allt med klockans fysiska tidsmätt att vi glömmer att tiden är annorlunda under den extraordinära sexualiteten. Den japanska buddismen använder uttrycken *nin* och *ten* för att beteckna de två olika formerna av lyckligt liv. *Nin* är vardagens lugna och fridfulla värld, *ten* är sinnesrörelsernas och kärlekens extraordinära ögonblick. *Nin* är alltså i och för sig glädje och en *nin*-dag motsvarar ett år i en värld utan frid och ro. Men en *ten*-dag är värd tusen eller tiotusen år.

Under begynnelsestadiet sker faktiskt ett förevisande av nuet. Och när vår älskade inte är hos oss känns en timmas väntan som flera år eller århundraden, och längtan tillbaka till det eviga ögonblicket följer oss ständigt.